

ВЛИЈАНИЕТО НА ДЕЛОТО „ЗА ОЗНАКИТЕ“ ОД ЦУЛИО ЧЕЗАРЕ КАРПАЧО НА ИЛИРСКАТА ХЕРАЛДИКА И МАКЕДОНСКИОТ ЗЕМСКИ ГРБ

Иван Нацевски

Македонско грбословно друштво,
Потпретседател и хералд вардарски
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

УДК 929.6(497:=291.6)
Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Џулио Чезаре Капачо е италијански книжевник, теолог, историчар и поет од Кралството Неапол. Во 1592 година во Неапол, во негово авторство, од печат ќе излезе делото *Delle imprese*, односно *За ознаките*. Тоа претставува хералдичко дело од типот ординариум. Во него се опишани различни грбовни фигури преку блазони и емблазони на многу и различни грбови. *Delle imprese* на Џулио Чезаре Карпачо значајно влијае при создавањето на грбовникот *Кореник-Неорик*, а со тоа и на целата илирска хералдика. Појавувањето пак, на лавот во македонскиот земски грб од илирските грбовници, неминовно го поставува прашањето за неговото потекло и врската со лавот од припишаните грбови на Александар Македонски.

Клучни зборови: Земски грб, Илирска хералдика, Македонија, Охмучевик, Џулио Чезаре Капачо.

THE INFLUENCE OF JULIO CESARE CARPACCIO'S *DELLE IMPRESE* ON ILLYRIAN HERALDRY AND THE MACEDONIAN LAND COAT OF ARMS

Ivan Nacevski

Macedonian Heraldic Society,
Vice President and Vardar Herald
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

UDC 929.6(497:=291.6)
Peer-reviewed article

ABSTRACT

Julio Cesare Capaccio is an Italian literary, theologian, historian and poet from the Kingdom of Naples. In 1592, in Naples, under his authorship, the work *Delle imprese*, or *On the Insignias*, was published. It is a heraldic work of the Ordinarium type. It depicts various coat of arms through blazons and emblazoned on many different coats of arms. Julio Cesare Capaccio's *Delle imprese* has a significant influence on the creation of the *Korenic-Neoric Armorial*, and thus the entire Illyrian heraldry. The appearance of the lion in the Macedonian Arms of the *Illyrian Armorial* inevitably raises the question of its origin and its relation to the lion from the attributed Arms of Alexander the Great.

Keywords: coat of arms, lion, Macedonia, Ohmucevic, Julio Cesare Capaccio.

Peer-reviewed article

Џулио Чезаре Капачо е италијански книжевник, теолог, историчар и поет од Кралството Неапол. Роден е кон крајот на 1552 година во Салерно, Кампања. Своето образование го започнува во родното место во доминиканскиот манастир Св. Бартоломеј, во којшто престојувал и прочуениот Џордано Бруно. Добрата финансиска состојба на неговото семејство му овозможува да студира право во Неапол. Подоцна, образованието го продолжува и во Болоња, каде што студира историја и теологија. По завршување на студиите, Капачо започнува долго патување низ Италија, на коешто успева да запознае и создаде широк круг пријателства. Едно од најзначајните, секако е со кардиналот на Монталто и иден папа Сикст V. Во 1575 година се враќа во Неапол каде што започнува со активно творештво. Во периодот од 1586 до 1592 живее во родната Кампања. Својот творечки зенит ќе го достигне околу 1607 година. Истата година, од вицекралот на Неапол, Хуан Алонсо Пиментел де Херера, назначен е за секретар на градот Неапол, задолжен за прераспределба на жито и масло за населението (Cubicciotti, 1898 11 – 56).

Капачо е плоден автор кој зад себе остава околу дваесетина дела. Опусот му е разновиден – од поезија до многубројни дела на политичка, историска и географска тематика меѓу коишто и Неаполска историја (*Neapolitana Historia*). Во 1611 година станува еден од основоположниците на *Accademia degli Oziosi*. Службата ја напушта во 1613 година, под обвинение за злоупотреба на финансиски средства. Во Неапол се враќа дури во 1626 и останува до својата смрт, во 1631 година.

Во 1592 година во Неапол, во негово авторство, од печат ќе излезе делото *Delle imprese*, односно За ознаките. Печатено е на хартија во печатницата на Орацио Салвијани, а под уредништво на Џовани Ѓакомо Карлино и Антонио Паче (Сарасио, 1592). Трактатот зафаќа 656 страници, нумерирани наизменично. Делото е скенирано и е отворено за јавноста. На насловната страница читаме дека трактатот се состои од три книги. Првата е со наслов: *Del modo di far l'impresa dal qualsiuoglia oggetto...*

Julio Cesare Capaccio was an Italian writer, theologian, historian, and poet from the Kingdom of Naples. Born in late 1552 in Salerno, Campania, he began his education there in the Dominican monastery of St. Bartholomew, where the famous Giordano Bruno stayed for a time. His family's financial standing allowed him to study law in Naples. He continued his education in Bologna where he studied history and theology. After completing his studies, Capaccio began a long journey through Italy where he managed to form a wide circle of friendships. One of the most important of course was with Montalto's cardinal, the future Pope Sixtus V. In 1575 he returned to Naples where he began active work. From 1586 to 1592 he lived in his native

Џулио Чезаре Капачо/
Julio Cesare Capaccio

Campania. Capaccio would reach his creative zenith around 1607. The same year he was appointed by Naples Vice-King Juan Alonso Pimentel de Herrera, as Secretary of the City of Naples in charge of redistributing grain and oil to the population (Cubicciotti 1898, 11–56).

Capaccio was a prolific author who left behind about twenty works. His opus is varied. It consists of poetry and numerous works on political, historical, and geographical topics, including *Neapolitana Historia*. In 1611 he became one of the founders of *Accademia degli Oziosi*. He left the service in 1613 on charges of misuse of funds. He returned to Naples in 1626 and remained there until his death in 1631.

In 1592 in Naples the work *Delle Imprese*, i.e. *On the Insignias* was published under his authorship. It was printed on paper in the printing house of Oracio Salviani and edited by Giovanni Giacomo Carlino and Antonio Pace (Capaccio, 1592). The work is on 656 alternately numbered pages. The work has been scanned and is available to the public. On the front page we read that the tract consists of three books. The first one is entitled *modo di far l'impresa dal qualsiuoglia oggetto ...* (how to create

во превод За начинот на создавање ознаки од кој било предмет. Втората е со наслов *Tutti ieroglifici, simboli, e cose mistiche in lettere sacre, o profane si scuoprono*, во превод Откривање на сите хиероглифи, симболи и мистични нешта во Светото писмо и световните книги. Третата книга е *Nel figurar degli emblemi di molte cose naturali per l'Imprese si tratta* во превод За разбирање на амблемите на разни природни нешта во ознаките. За ознаките претставува хералдичко дело од типот ординариум. Тоа значи дека делото се занимава со постулатите на тогашната италијанска хералдика.

Во него се опишани различни грбовни фигури преку блазони и ембلاзони на многу и различни грбови, проследени со теоретска расправа за ознаките. Ова е од особено значење заради тоа што податоците што се изнесени во ординариумите се скоро секогаш проверени или посведочени од друг извор (Clemmensen 2017, 3 – 6). Опсежноста на обработениот материјал го прави делото За Ознаките важно за европската хералдика. Сепак, причината поради којашто е од исклучително значење за нас е неговото влијание врз илирската хералдика како во содржинска смисла така и во временска рамка. Ова особено се однесува на грбот на Македонија, но и на други.

Имено, грбови поврзани со Македонија, во европската хералдика се среќаваат доста рано и со различни блазони (Јоновски 2015, 151 – 153). Овие грбови можат да се поделат во две групи – грбови на кралот на Македонија и припишани грбови на Александар Македонски. Третата група претставува македонскиот земски грб од илирската хералдика (Јоновски 2009). За разлика од грбовите, поврзани со Македонија од европската хералдика, земскиот грб на Македонија од илирската е темелно истражуван. Најзаслужен за оваа е академик Александар Матковски и неговото дело Грбовите на Македонија. Појавувањето пак, на лавот во македонскиот земски грб од илирските грбовници, неминовно го поставува прашањето за неговото потекло и врската со

Насловна страна на За ознаките/
Front page of *Delle Imprese*

insignias out of any object). The second one is titled *Tutti ieroglifici, simboli, e cose mistiche in lettere sacre, o profane si scuoprono* (all hieroglyphs, symbols, and mystical things in scripture and worldly books). The third book is titled *Nel figurar degli emblemi di molte cose naturali per l'Imprese si tratta* (for understanding the emblems of various natural things in the labels).

Delle Imprese is a “heraldic ordinary”, meaning that the work deals with the postulates of the Italian heraldry of its time. It depicts various heraldic charges through blazons and emblazons on many and varied coats of arms followed by a theoretical discussion of the insignias. This is particularly important because the data presented in the ordinaries are almost always cross-checked or verified by another source (Clemmensen 2017, 3–6). The breadth of the material makes the work *Delle Imprese* important for European heraldry as well. However, the reason why it is so important to us is its influence on the Illyrian heraldry, both in terms of content and time. This is especially true of the coat of arms of Macedonia, but also of others.

Namely, the coats of arms associated with Macedonia in European medieval heraldry are found quite early and with various blazons (Јоновски 2015, 151–153). These coats of arms can be divided into two groups: the coats of arms of the King of Macedonia and the coat of arms of Alexander the Great. The third group comprises the Macedonian coat of arms in Illyrian Heraldry (Jonovski 2009). Unlike the coats of arms of Macedonia related to medieval European heraldry, the coat of arms of Macedonia from Illyrian heraldry has been thoroughly researched. Most credited for this is Academician Alexander Matkovski and his work *The Coats of Arms of Macedonia*. On the other hand, the appearance of the lion in the Macedonian coat of arms in the Illyrian heraldry inevitably raises the question of

лабот од припишаните грбови на Александар Македонски (Нацевски 2016).

Од друга страна, присуството на Македонија во илирската хералдика е скромно по обем. Тоа се сведува на македонскиот земски грб и грбовите на неколку владетелски семејства, поврзани со Македонија. Тука пред сè се грбовите на семејствата Мрњавчевиќ, Кастриотиќ и Бранковиќ. Сепак, Македонија зазема суштински значајно место во илирските грбовници.

Таа е длабоко всадена и во личната приказна на Петар Охмучевиќ, шпански адмирал од Неапол, најзаслужен за појавата на целата илirsка хералдика (Соловјев 1954) (Ćosić 2019, 43). Имено, во обид да се стекне со благородништво, дон Педро ќе стигне од Хреља Охмучевиќ, познат во народното предание како Реља Крилатица и токму него ќе го избере за свој родоначалник. Историскиот Хреља

Охмучевиќ е *duca di Kastoria* (Динић 1966, 113), односно велмож на Костур, па со ова, појавата на земскиот грб на Македонија меѓу грбовите на илирските земји не е за изненадување. На ова треба да се додаде и заживувањето на изгубените антички знаења во време на хуманизмот, како и развојот на картографијата со којашто името Македонија станувало сè повеќе популарно и сè поадекватно ја одразувало и ја оцртувало македонската територија. Се разбира, влијаела и големата популарност на многубројните приказни и романи за Александар Македонски (Матковски 1970, 54).

Неможнота да ги истражува романите за Александар Македонски, како и добар дел од европските грбовници, а веројатно и неподобноста на темата во времето во коешто тој создава, ќе го наведе академик Александар Матковски до два тесни заклучока во однос на македонскиот земски грб во целина. Првиот е дека тој за разлика од останатите јужнословенски грбови се појавува првин на домашен јужнословенски терен (Матковски 1970, 43), а вториот е дека македонскиот земски грб е постојан и секогаш е лав, притоа на црвено поле златен (Матковски 1970, 167 – 174). Вак-

its origin and relation to the lion from the coat of arms attributed to Alexander the Great (Nacevski, 2016).

Macedonia's presence in the Illyrian Heraldry is modest in scope. It comes down to the Macedonian coat of arms and the arms of several ruling families related to Macedonia. Here, above all, are the coats of arms of the Mrnjavcevic, Kastriototic, and Brankovic families. However, Macedonia occupies an essential place in the Illyrian heraldry. It is also deeply embedded in the personal story of Petar (Pedro) Ohmucевич, a Spanish admiral from Naples and the person most responsible for the emergence of all Illyrian heraldry (Соловјев 1954) (Ćosić 2019, 43). Namely, in order to obtain nobility, Don Pedro would look back to Hrelja Ohmucевич, known in the folk tradition as Relja Krlatica,

Грбот на Охмучевиќ од надгробна плоча од 1472 г./ Arms of Ohmucевич on gravestone of 1472

as a purported ancestor. The historical Hrelja Ohmucевич was *duca di Kastoria* (Динић 1966, 113) or the duke of Kostur, so with these the appearance of the coat of arms of Macedonia among the coat of arms of the Illyrian lands it is not surprising. To this should be added the revival of the lost ancient values during humanism, as well as the development of the cartography with which the name Macedonia was popularized and began to reflect Macedonian territory adequately and precisely. Of course, the enormous popularity of the numerous depictions and novels of Alexander the Great also had significant influence (Матковски 1970, 54).

Academic Alexander Matkovski's research led him to two narrow conclusions regarding the Macedonian coat of arms as a whole, due to his inability to explore the novels about Alexander the Great as well as a good portion of the European armorials, and probably the inappropriateness of the topic then. His first conclusion was that, unlike the other South Slavic coats of arms, the Macedonian coat of arms appears first on a domestic South Slavic terrain (Матковски 1970, 43), and his second conclusion was that it never changed and was always Gules a lion

вата темелна поставеност на македонската хералдичка наука беше конечно напуштена преку неколку современи истражувања, коишто се однесуваат на грбот на Македонија. Така, денес, со сигурност знаеме дека и покрај несомнената капиталност на делото на Матковски, неговите заклучоци по однос на појавата на македонскиот земски грб како и неговиот блазон се неиздржани и не можат да бидат прифатени. Како што веќе напоменаваме, грбот на кралот на Македонија е посведочен уште во 1448 година (Јоновски 2009), односно барем век и половина пред појавата на првиот илирски грбовник. Дополнително, македонскиот грб во илирската хералдика со црвени или златни лавови скоро еднакво се среќава низ изворите (Нацевски 2015). Сепак, независно од значајното придвижување во однос на разбирањето на проблематиката на македонскиот земски грб, едно опширно прашање останува neodговорено – Од каде се појавува и во каков однос е македонскиот земски грб од илирската со македонскиот грб од европската хералдика?

За да може да се одговори на ова прашање, треба да се проследи хронологијата на појавата на илирската хералдика, како и содржината на илирските грбовници. Се издвојуваат неколку датиуми во таа хронологија. Прв меѓу нив е 6 мај 1584 година, кога дон Педро Охмучевиќ се здобива со потврда, односно родословна таблица од босанскиот бискуп Антун Матеи (Матковски 1970, 48), позната во науката како „Родословље господe српске и босанске“ (Палавестра 2010, 57). Родословјето содржи повеќе семејни и земски грбови, меѓутоа македонски грб нема, а и самата таблица нема да биде доволен доказ за неаполските власти. Според Александар Соловјев, таблицата претставува сведоштво за почетокот на илирската хералдика (Соловјев 1933, 85). Точно десет години подоцна

Ор (Матковски 1970, 167–174). This overly-simplistic foundation for Macedonian heraldic science has finally been abandoned as a result of several contemporary studies. Today, however, it is certain that, despite the undoubted importance of Matkovski's work, his conclusions regarding the appearance of the Macedonian coat of arms, as well as its blazon, are unsupported and cannot be accepted.

As mentioned above, the coat of arms of the King of Macedonia was witnessed in 1448, at least a century and a half before the appearance of the first Illyrian armorial (Jonovski 2009). In addition, in Illyrian heraldry the Macedonian coat of arms bears lions of red and gold almost equally (Nacevski 2015). However, regardless of the significant advancement regarding the understanding of the problem of the Macedonian coat of arms, one huge question remains unanswered. Where did the Macedonian coat of arms in Illyrian heraldry appear and what is its relation to the Macedonian coat of arms in the European heraldry?

To answer this question, the chronology of the development of Illyrian heraldry and the content of the Illyrian Armorial must be followed. There are several important dates in that chronology. The first of these is 6 May 1584, when Don Pedro Ohmucевич received from the Bosnian bishop Antun Matei a confirmation of his genealogical chart (Matkovski 1970, 48), known in heraldic science as “Rodoslovlje gospode Srpske i Bosanske” (Palaestra 2010, 57). The genealogy contains many family and territorial coats of arms but none for Macedonian, and the chart itself was not sufficient proof for the Neapolitan authorities. According to Alexander Solovyev, the chart is the beginning of Illyrian heraldry (Соловјев 1933, 85). Exactly ten years later, through a significant number of falsified documents, on 17 May 1594 Don Pedro finally

Родословје Корениќ - Неорик од 16/17 век /
Genealogy of Korenic-Neoric from 16/17c.
Muzej i zbirka Baltazara Bogišića HAZU u
Cvrtatu

и значаен број кривотворени документи, на 17 мај 1594, дон Педро конечно добива потврда за своето благородничко потекло од Кралскиот совет во Неапол (Палавестра 2010, 56). Особено интересна исправа претставува една повелба којашто божем била издадена од царот Душан во 1349, во престолниот град Охрид, а според којашто Хреља Охмучевиќ во присуство на Волкашин, Вук Бранковиќ, Лазар Хребелјановиќ и други е прогласен за бан на костурската држава и сета македонска земја (Матковски 1970, 48 – 49). И овде македонски земски грб нема. Конечно, во 1595 година се појавува најстариот познат илирски грбовник, наречен во науката грбовник Корениќ-Неориќ. Тој е воедно и прв документ од илирската хералдика што содржи македонски земски грб. Токму затоа е важно да се направи детална анализа и преглед на неговата структура и содржина, за да може да се побара можниот извор на македонскиот земски грб.

Овде веднаш треба да се напомене дека во современата наука постојат два става во однос на настанокот на грбовникот Корениќ-Неориќ. Првиот став е разработен од Соловјев, кој вели дека некаде во периодот од 1584 до 1594 година, а најверојатно околу 1590 (Соловјев 1954, 131), дон Педро Охмучевиќ создава свој грбовник којшто претставува протограф од кого подоцна ќе настанат сите други преписи, односно грбовници. Според ова, грбовникот Корениќ-Неориќ претставува прв препис на денес изгубениот хипотетички Охмучевиќев грбовник. Вториот став е разработен од Стјепан Ќосиќ. Тој, анализирајќи ја содржината на грбовникот од генеолошка гледна точка, доаѓа до заклучок дека истиот претставува изворен документ од којшто подоцна ќе настанат сите други грбовници (Ќосиќ 2019, 12). Во своите реконструкции, Ќосиќ доаѓа и до најверојатното име на нарачателот на грбовникот. Станува збор за извесен Матео Јериниќ (+1598), трговец и капетан во шпанска служба (Ќосиќ 2019, 65 – 83).

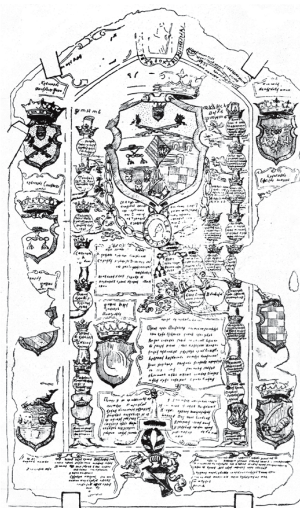
Она што е заедничко и за двата става е дека се добива заокружен процес на легитимизација

received confirmation of his noble descent from the Royal Council of Naples (Палавестра 2010, 56). Of particular interest is a charter allegedly issued by Emperor Dusan in 1349 in the capital city of Ohrid, according to which Hrelja Ohmucheovich—in the presence of Volkashin, Vuk Brankovich, Lazar Hrebeljanovich, and others—was declared ban of the state of Kostur and all of the Macedonian land (Матковски 1970, 48–49). Again, no Macedonian coat of arms appears. Finally, in 1595, the most famous Illyrian armorial appears, known in heraldic science as “Korenic-Neoric”. It is also the first document from Illyrian heraldry containing the Macedonian land arms, so it is important to analyze it in detail and review its structure and content in order to search for the possible source of those arms.

It should be noted that in modern science there are two views on the origin of the Korenic-Neoric Armorial. The first is asserted by A. Solovyev, who says that sometime between 1584 and 1594, and probably around 1590 (Соловјев 1954, 131), Don Pedro Ohmucheovich created his own armorial from which all later manuscripts or armorials would be produced. Accordingly, the Korenic-Neoric Armorial is the first transcript of the now-lost hypothetical Ohmucheovich

Armorial. The second point of view is asserted by Stjepan Ćosić. Analyzing the armorial’s contents from a genealogical point of view, he concludes that the Korenic-Neoric Armorial, not the Ohmucheovich Armorial, was the source document from which all other armorials would later emerge (Ќосиќ 2019, 12). In his reconstructions, Ćosić also comes up with the most likely name for the armiger: Mateo Jerinic (+1598), a trader and captain in Spanish service (Ќосиќ 2019, 65–83).

Common to both views is a process of legitimizing false chartering and pretending

Родословје госпде српске и босанске/Genealogy of the Serbian and Bosnian Lords

на лажни повелби и претензии, со што тие стануваат релевантни и за други семејства со исти надежи. Ова е потврдено многукратно преку успешно завршените процеси на признавања на благородничкото потекло на семејства кои се застапени во грбовниците, особено во рамките на Австриската империја. Сепак, во однос на Македонија, важноста на илирската хералдика се сведува на самиот грб на Македонија и неколкуте владетелски грбови. Сите останати грбови, практично остануваат далеку од погледот на македонската хералдика.

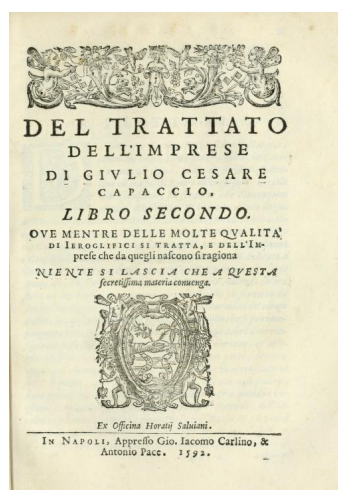
Што се однесува до структурата на Кореник-Неорик, најголемо влијание врз овој грбовник има делото Грбовниче (*Wappenbüchlein*) на Виргил Солис од 1555 година (Соловјев 1954, 131). Двата грбовника имаат истоветна структурна поставеност на редоследот на грбовите (Filipović 2009, 191). Кај Солис, први се грбовите на црковни лица (папи, кардинали, надбискупи и бискупи). Во Кореник-Неорик на тоа место се св. Јероним и лав, св. Стефан и царот на Илирија, Богородица (во полумесечина) и папата Гргур Велики. Потоа следуваат големите комбинирани грбови на Светото Римско Царство и на Светиот Престол, чијшто пандан е големиот доминионски грб на цар Душан. Следни се грбовите на дванаесетте кралства, потчинети на Светиот Престол, односно нивната паралела – десетте илирски земји. Грбовите на владетелите и благородниците се паралела на седумте кнеза, изборници и други благородници од Светото Римско Царство (Filipović 2009, 191).

Покрај распоредот на грбови се забележува и директното преземање на поединечни грбови, како оние на Далмација, Хрватска и Славонија (Filipović 2009, 192). Тука се вклопуваат и грбовите на Приморје и Босна (Filipović 2009, 192 – 193). Во грбовникот на Солис нема грб на Македонија, но претходните наводи оставаат простор за претпоставка дека и други грбови од Кореник-Неорик би можеле да потекнуваат од европски хералдички дела, коишто би биле достапни на потенцијалниот

to make them relevant to other families with similar aspirations. This is confirmed through the many successful processes of recognizing the noble origin of families represented in armorials, especially within the Austrian Empire and later Austria-Hungary. However, in terms of Macedonia, the importance of Illyrian heraldry is reduced to the coat of arms of Macedonia and the few ruling coats of arms. All other coats of arms remain virtually out of sight of Macedonian heraldry.

As for the structure of the Korenic-Neoric Armorial, the greatest influence was Virgil Solis's *Wappenbüchlein* from 1555 (Соловјев 1954, 131). The two armorials have the same structural arrangement of the coats of arms (Filipović 2009, 191). In Solis, the coats of arms of the church (popes, cardinals, archbishops, bishops) come first. In Korenic-Neoric there are the arms of St. Hieronymus and the Lion, St. Stephen and the Emperor of Illyria, the Virgin Mary (in crescent), and Pope Gregory the Great. Then Solis shows the great combined arms of the Holy Roman Empire and the Holy See, and Korenic-Neoric the great Dominion coat of arms of Tsar Dushan. Next in Solis are the coats of arms of the twelve kingdoms subordinate to the Holy See, and Korenic-Neoric, the ten Illyrian countries. The coats of arms of the rulers and nobles are paralleled by the seven princes and other nobles of the Holy Roman Empire (Filipović 2009, 191).

Apart from the layout of the coats of arms, there is also the presentation of individual coats of arms such as those of Dalmatia, Croatia, and Slavonia (Filipović 2009, 192). The coats of arms of Primorje and Bosnia also fit here (Filipović 2009, 192–193). There is no Macedonian Coat of Arms in Solis's Armorial, but the previous situation leaves room for the assumption that other Korenic-Neoric coats of arms might have come from other European

За ознакување книга втора/
Della Imprese, second book

автор на грбовникот. Ова нè води директно до Џулио Чезаре Капачо и неговото дело За ознаките.

Втората книга од своето дело, Капачо ја започнува со разработка на лавот како грбовна фигура. Потемелниот вовед, за лавот како симбол низ една историска перспектива, во третото поглавје од книгата со наслов *Come dal Leone cauar si ponno l'imprese* или слободно преведено „какви ознаки од лав може да се прават“, Капачо преминува на конкретни хералдички блазони со лав. Така, меѓу другите ги среќаваме блазоните на Англија, Данска и Арагон (Сарасцио 1592, II 10), а токму во продолжение на нив следат блазоните на Бранковиќ, Македонија, Далмација, Бугарија и Немањик. Она што го издвојува и што го прави ова дело особено интересно за нас е дека сиве овие грбови се дадени во контекст на реални политички чинители, од времето кога е создадено истото. Вакво нешто е реткост или целосно несвојствено за други дела во коишто среќаваме вакви грбови.

Четири од петте блазона, односно оние на Македонија, Бранковиќ, Далмација и Бугарија, наоѓаат свое место и во грбовникот Корениќ-Неориќ. Блазонот на Македонија гласи: *il Leon d'oro in campo rosso di Macedonia* (Сарасцио 1592, II 11), односно на Македонија, златен лав на црвено поле. Ова е засега единствен и најстар западноевропски извор со ваков блазон за грбот на Македонија. Значајно е и да се нагласи дека најголем дел од останатите, засега познати западноевропски извори со грб на Македонија, се на германски и англиски јазик. Блазонот на Бранковиќ гласи: *Leone tra due Corna* или во превод – лав помеѓу два рога. Мора да се напомене дека и покрај отсуството на бои во описот на грбот на Бранковиќ, овој блазон е археолошки посведочен и многукратно докажан на печати и емисии на кованици (Ацовић 2008, 168). Блазонот на Далмација гласи: *I tre capi de Leoni coronati*, односно три крунисани лавји глави. Овде повторно отсуствуваат боите, но и овој блазон е идентичен со блазонот даден во

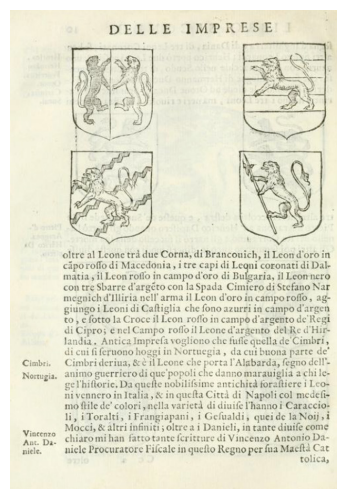
heraldic works available to the author. This leads us directly to Julio Cesare Capaccio and his book *Delle Imprese*.

Capaccio begins the second book of his work by elaborating on the lion as a charge. After a thorough introduction to the lion as a symbol through a historical perspective in the third chapter of the book titled *Come dal Leone cauar si ponno l'Imprese* (what insignias can be made of a lion), Capaccio turns to specific heraldic blazons with a lion. Thus, among others, appear the blazons of England, Denmark, and Aragon (Capaccio 1592, II 10), followed by those of Brankovic, Macedonia, Dalmatia, Bulgaria, and Nemanjic. What sets this work apart and what makes it especially interesting to us is that all

of these coats of arms are given in the context of real political actors of the time it was created. This is rare or completely unknown in other works in which we encounter such arms.

Four of the five blazons (those of Macedonia, Brankovic, Dalmatia, and Bulgaria) also appear in the Korenic-Neoric armorial. The blazon of Macedonia reads: *il Leon d'oro in campo rosso di Macedonia* (Macedonia's golden lion on a red field) (Capaccio 1592, II 11). This is the oldest Western European source with such a

blazon for the coat of arms of Macedonia. Most of the other currently known Western European descriptions of coats of arms of Macedonia are in German and English. Brankovic's blazon reads: *Leone tra due Corna* (a lion between two horns). Despite the absence of colors in the description of Brankovic's coat of arms, this blazon is attested archaeologically and has been repeatedly identified on seals and coins (Ацовић 2008, 168). The Dalmatia blazon reads: *I tre capi de Leoni coronati* (three crowned lion heads). The colors again are missing, but this blazon is identical to the blazon given in Virgil Solis's *Wappenbüchlein*. The blazon of Bulgaria reads: *il Leon rosso in campo d'oro di Bulgaria*

Од За ознаките книга втора/From *Della Imprese*, second book

Wappenbüchlein на Виргил Солис. Блазонот на Бугарија гласи: *il Leon rosso in campo d'oro di Bulgaria* или во превод на Бугарија – црвен лав на златно поле. Блазонот што се однесува на Немањик гласи *Leon nero con tre sbarre d'argento con la spada cimiero di Stefano d'Ilyria* или во превод црн лав со три сребрени појаса со копје, грб на Стефан на Илирија (Capaccio 1592, II 11). Во илирските грбовници со ваков опис е членката на Немањик. Со таа разлика што лавот е црвен, а не црн.

Во практика, ова значи дека помеѓу *Wappenbüchlein* и *Delle imprese*, дури седум од десетте грбови на илирските земји потекнуваат од овие две дела. Соодветно, тука се вклучува и грбот на Бранковиќ. Грбовите на Рашка и Илирија ги има на Родословље господе српске и босанске. Така, единствен грб којшто не е посведочен во друг хералдички извор останува само грбот на Србија. Мотивот на овој грб сепак има артефактна потврда. Најраната е од 1397, во Дечанскиот манастир (Ацовиќ 2008, 103 – 105).

Имајќи го предвид изнесеното дотука, следува дека без разлика дали е точна тезата за грбовникот Корениќ-Неориќ како препис или оригинал, она што со сигурност го знаеме е дека во ист период во Неапол ги имаме дон Педро Охмучевиќ, Капачо и Матео Јериниќ. Дотолку повеќе што знаеме дека и Охмучевиќ и Капачо се во кореспонденција уште од 1582 година (Селовски, 2016).

Имено, како што забележува Селовски во делото Животот на Торквато Тасо (*La vita di Torquato Tasso*) (Serassi 1785, 545), се наоѓа податок за писмо од Капачо до Охмучевиќ. Цитатот во делото открива малку за содржината на инаку долгото писмо, па сепак, едно станува сосема извесно, имено дека двајцата се познавале. Точната содржина на писмото сигурно крие важни податоци за односот помеѓу двете личности. Затоа истражувањето и пронаоѓањето на ова писмо, како и на одговорот на Охмучевиќ или пак на некои други писма, треба да биде нова цел при истражувањето на развојот на илирската хералдика.

Ако се прифати теоријата на А. Соловјев

(Bulgaria's is a red lion on a golden field). The blazon that refers to Nemanjic is as follows *Leon nero con tre sbarre d'argento con la spada cimiero di Stefano d'Ilyria* or translated a black lion with three silver belts with a sword, coat of arms of Stephen of Illyria (Capaccio 1592, II 11). In the Illyrian Armorial this the description of the Nemanjic's crest With one difference, the lion is red, not black.

In practice this means that between the *Wappenbüchlein* and the *Delle Imprese* seven of the ten coat of arms of the Illyrian countries come from these two works; this includes the coat of arms of Brankovic. The coats of arms of Raska and Illyria are found in *Rodoslovlje gospode Srpske i Bosanske*. Thus, the only coat of arms that does not appear in another heraldic source is that of Serbia, although the motif of this coat of arms still has an artefact confirmation. The earliest is from 1397 in the Decani Monastery (Ацовиќ 2008, 103–105).

It follows that whether the Korenic-Neoric armorial is a copy or an original, we know for certain that in the same period in Naples we have Don Pedro Ohmucheovich, Capaccio, and Mateo Jerinic.

We also know that Ohmucheovich and Capaccio had corresponded since 1582 (Селовски, 2016). As Selovski

notes in the work *Life of Torquato Tasso* (*La vita di Torquato Tasso*) (Serassi 1785, 545), there a letter from Capaccio to Ohmucheovich exists. The quote in that work reveals little about the content of the otherwise long letter, yet it is quite clear that the two knew each other. The exact contents of the letter would certainly reveal important information about the relationship between the two. Finding and analyzing this letter, as well as Ohmucheovich's response or some other letters, should therefore be a new goal in exploring the development of Illyrian heraldry.

If one accepts Solovyev's theory that there is a lost Ohmucheovich armorial, which would have been completed around 1590, then we

oltre al Leone trà due Corni, di Branconich, il Leon d'oro in campo rosso di Macedonia, i tre capi di Leoni coronati di Dalmatia, il Leon rosso in campo d'oro di Bulgaria, il Leon nero con tre Sbarre d'argento con la Spada Cimiero di Stefano Narmegnich d'Illyria nell'arma il Leon d'oro in campo rosso, aggiungo i Leoni di Castiglia che sono azurri in campo d'argen

Текстот за Македонија /Text about Macedonia

дека постои изгубен Охмучевиќев грбовник, којшто бил конечно изготвен околу 1590 година, тогаш треба да ја провериме можноста, Капачо да се послужил со тој грбовник или со другите документи на Охмичевиќ како извори за своето дело. Ако се има предвид годината на посочената преписка помеѓу двајцата, ова, се разбира е можно. Но тогаш не е јасно зошто Капачо ја споменува само челенката за грбот на Стефан Немањиќ кога сите останати примери се грбови? Донекаде е симптоматична и употребата на терминот *cimiero* кој што на унгарски значи токму грб (Матковски 1970, 37), а се употребува во илирските грбовници. Сепак, треба да се има предвид дека во времето за кое зборуваме било својствено дела да се печатат и десет години подоцна откако ќе бидат напишани како и потребата на Охмучевиќ да создаде документ кој ќе биде втемелен на проверлива основа што значи дека и Охмучевиќ би можел да биде запознаен со ракописот пред печатење.

Од изнесеното, полесно може да се прифати дека Охмучевиќ се користел со делото на Капачо отколку обратно. Ова пак, ни остава можност да го доуточниме можното раздробје во коешто би бил создаден претпоставениот Охмучевиќев изгубен грбовник. Доколку навистина постоел, истиот би бил создаден помеѓу 1592, односно после издавањето на За ознаките и 1594 година, односно пред добивањето на конечната потврда за признавање на благородништвото на дон Педро Охмучевиќ. Во секој случај, овде неминовно се наметнува прашањето со кое друго постаро дело се користел Капачо при создавањето на За ознаките? Одговорот на ова прашање задолжително ќе нè однесе уште понапред во хералдичка смисла и можеби конечно ќе направи врска меѓу припишаните грбови на Александар Македонски и македонскиот земски грб. Едно дело со ваков потенцијал се разбира е грбовникот на Гарсија Алонзо де Торес Rey de Armas de Argo, од 1496 година кое се чува Biblioteca

should check the possibility of Capaccio using that armorial or other Ohmucheovich documents as sources for his work. Given when the two corresponded, that is possible. But then it is not clear why Capaccio mentions the crest of Stefan Nemanjic's coat of arms when all the rest examples are coats of arms? Somewhat symptomatic is the use of the term *cimiero* which in Hungarian means exactly that coat of arms (Матковски 1970, 37), and is used in the Illyrian armorials. Still, one must have in mind that at the time of speaking it wasn't uncommon for works to be printed even ten years later

once they are written as well the need of Ohmucheovich to create a document that will be based on other verifiable work which in turn means that Ohmucheovich could have been familiar with the work before publication.

From these facts it can be more readily accepted that Ohmucheovich used Capaccio's work than vice versa. This, in turn, leaves us with the opportunity to elaborate on the possible period in which the supposed lost Ohmucheovich armorial would have been

created. If it had existed it would have been made between 1592 (i.e., after the publication of *Delle Imprese*) and 1594 (before receiving the final confirmation of the recognition of the nobility of Don Pedro Ochmucheovich). In any case, the question that inevitably arises is what other older work was used by Capaccio in the creation of *Delle Imprese*? The answer to this question will definitely take us even further in heraldic sense and maybe it will finally produce the link between Alexander's contributed coat of Arm and the Macedonian coat of arms from the Illyrian armorials. Of course, one work with such potential is the armorial of Garcia Alonzo de Tores Rey de Armas de Argo, from 1496 kept in Biblioteca de Catalunya, as 529 ms. where the blazon of Alexander's coat of arms is gules, a lion or.

This largely answers the question of the source

Насловна страна од *Животој на Тасо*
Front page of *The life of Tasso*

de Catalunya, 529 ms. каде што блазонот на александровиот грб гласи црвено златен лав.

На овој начин, во голема мера се одговара на прашањето од кој извор, македонскиот земски грб преминал во илирската хералдика, но и од кој извор преминал бугарскиот. Имено, ова е прво и засега единствено место на коешто грбовите на двете земји се исти како во илирската хералдика и се наоѓаат толку блиску еден до друг во европско хералдичко дело. Треба да напоменеме дека според Војников извор за грбот на Македонија и на Бугарија треба да се бара во грбот на Влашка од гербовникот на Мартин Шрот, издаден во Минхен во 1580 (Војников, 2011). Ова се разбира треба да биде разгледано.

Редоследот на блазоните во *Delle imprese* е следен: Бранковиќ, Македонија, Далмација, Бугарија и Немањик; доволно јасно ни покажува дека Капачо немал претензии за некаква поврзаност на двата грба. Инаку би се очекувало тоа да ни биде соопштено преку некаков коментар. Ова е битно пред сè во контекст на подоцнежната инверзија на двата блазна. Во светлото на ова ново сознание, вреди и да се прокоментира неоснованото толкување на Ацовиќ за сомнителната автентичност на македонскиот грб. Ацовиќ, цитирајќи необјавен труд на Иво Банац, изнесува тврдење дека македонскиот грб е инверзија на бугарскиот, во контекст на територија со историско, но без државно педигре (Ацовиќ 2008, 172). Иако во продолжение тој дава три блазна на грбот на кралот на Македонија (Ацовиќ 2008, 268 – 271) и прифаќа дека постои можност, грбот на Македонија да потекнува од припишаниот грб на Александар Македонски, сепак поблиско му е мислењето за наводната поврзаност на инверзијата со Самоиловото Царство или пак некоја друга неискажана причина. Притоа, тој прави и хронолошка грешка. Имено, според самиот Ацовиќ, лавот како бугарски државен симбол ќе се зацврсти со владеештото на Калојан (Ацовиќ 2008, 166), па останува нејасно каква врска има

of the Macedonian land coat of arms in Illyrian heraldry as well as the source of the Bulgarian coat of arms. Namely, this is the first and so far the only place where the coats of arms of the two lands appear the same as in Illyrian heraldry and in close proximity in a European armorial. We should note that according to Vojnikov the source for the coats of arms of Macedonia and Bulgaria should be sought in the coat of arms of Wlachia from the armorial of Martin Schrot, published in 1580 in Munich (Vosnikov, 2011). This of course should be taken in consideration.

The order of the blazons in *Delle Imprese* is: Brankovic, Macedonia, Dalmatia, Bulgaria, Nemanjic; it is clear that Capaccio saw no connection between the two arms, otherwise we would expect comment from him on it. This is important in the context of the later transposition of the two blazons. In the light of this new insight, it is also worth commenting on Acovic's baseless interpretation of the

dubious authenticity of the Macedonian coat of arms. Acovic quotes Ivo Banac's unpublished paper as claiming that the Macedonian coat of arms is an inversion of that of Bulgarian in the context of a territory with a historical pedigree but no state pedigree (Ацовиќ 2008, 172). Although in the following he gives three blazons of the coats of arms of the King of Macedonia (Ацовиќ 2008, 268–271) and acknowledges that there is a possibility that the coat of arms of Macedonia may have originated from the attributed coat of arms of Alexander the Great. Yet he is closer to think that the transposition of the two arms is due to an alleged connection to Samoil's Kingdom or some other unexplained reason. He also makes a chronological error. Thus, according to Acovic himself, the lion as a Bulgarian state symbol would be strengthened by the reign of Kaloyan (Ацовиќ 2008, 166), so it remains unclear what this has to do with Samoil, who lived some two hundred years earlier and in pre-heraldic times. Most probably unconsciously put Samoil's reign

DELL' EDIZIONI.

545

* — La Gierusalemme Liberata ec. di nuovo ristampata, e da infiniti errori, che si veggono nell' altre impreffioni, corretta per Tomaso Colto. Aggiuntovi alcune Annotazioni di M. Giulio Cesare Capaccio. In Napoli appresso Gio. Battista Cappelli. 1582. in 12.

Il Baruffaldi nel fello de' suoi Ragionamenti sopra il Tasso novando quelle poche edizioni della Gerusalemme, delle quali gli era riuscito d'aver notizia, che non oltrepassano il numero di trenta, rammenta quella del Cappelli fatta in Napoli nel 1582, ma dice essere in 4. A me non è parso un venuto fatto di veletta di quella forma, se di trovata, accennata in verso Catalogo; tuttavia ne potrebbon essere state fatte due nell' anno medesimo, l'una in 4., e l'altra in 12. Ora parlando di quella in 12., la mia pollicatura, dico, essere copia della prima edizione di Ferrara, fatta dal Boona, e quando la di lui dedicaorata al Duca Alfonso in data de' 24. Giugno 1581. Puraltro qu'ella di Napoli è molto più corretta per la molta diligenza usata dal celebre Tommaso Colto, il quale in un Avviso a' Lettori, che vi premette, afferma, che nell' esemplare da' colli da correggere ci aveva trovato tanti e tali errori, che gli ho fatto l'istesso letto, averebbe volentieri lasciato di altri avvisi. Perché dico, oltre a quegli errori, che dalle stampe son segnati nel fine, vi se ne veggio so dar entro tanti, e la maggior parte importantissimi, che ogni persona intendente potrà leggendo facilmente accorgersi quanto quella nostra impreffione sia di gran lunga più corretta dell' altre, e quanto col miglioramento del puntare vi si renda più chiaro il senso. Oltre il pregio della correzione si rende commendabile quella stampa anche per le Annotazioni del Capaccio fatte in fine del Poema, le quali non si leggono altrove, e neppure nella Venezia edizione di tutte l' Opere del nostro Poeta. Per altro quelle Annotazioni non confondono, che in una lunga lettera scritta dal Capaccio al Sig. Pietro Chymachevich de' Veglia, nella quale dopo d'aver delcrita minutamente la Città di Gerusalemme, ragiona della spedizione fatta da' Cristiani per conquistarla, e parla di poi a parlare del Poema del Tasso, rilevandone i pregi con molta dottrina, e non minore giudizio.

Споменувањето на Охмучевик/ Mentioning Ohmučevik

тоа со Самоил, кој живеел околу двесте години порано и во предхералдичко време. Најверојатно несвесно, Ацовиќ го става времето на владеење на Самоил во Второто Бугарско Царство. Имајќи предвид дека во времето на настанувањето на *Delle imprese* и грбовникот Корениќ-Неориќ, Александар Македонски, а со него и Македонија се многукратно почесто среќавани имиња во европската литература, па и картографија од Бугарија, а веројатно и во другите балкански земји, таквите тврдења се неосновани. Дотолку повеќе што ниту современите бугарски автори кои работат на хералдичко поле, а кои се осврнуваат на Самоил како на нераскинлив дел од бугарската државна традиција, не го поврзуваат лавот со Самоил (Војников 2017, 43).

Напротив, сосема природно е да се прифати дека македонскиот и бугарскиот грб имаат независен развој. Тврдењето на Ацовиќ би можело да има тежина само доколку под Бугарија се подразбира византиската тема којашто опфаќа делови од Македонија и Србија. Но ова, се разбира не може да се прифати повторно заради добро познатите граници на Македонија, но и градовите во неа (Матковски, 1970, 54). Инверзија на овие два грба сепак има. Со појавувањето на За ознаките, се чини повторно се актуелизира прашањето на причините за истата, од Витезовиќ. Она што збунува е дека Витезовиќ поседува два илирски грбовници – оловскиот и алтановиот. Тој ги проучува при создавањето на својата Стематографија, а во алтановиот грбовник дури врши и корекции на латинскиот текст и тоа токму на грбот на Македонија (Палавестра 2010, 90). Со тоа, случајот се усложнува до бесконечност.

Како заклучок може да се каже дека покрај *Wappenbüchlein* на Виргил Солис, и *Delle imprese* на Џулио Чезаре Карпачо значајно влијае при создавањето на грбовникот Корениќ-Неориќ, а со тоа и на целата илирска хералдика. Постои солидна основа да се смета дека моделот на македонскиот земски грб од илирската хералдика е преземен од *Delle imprese*. Истото се однесува и на грбовите на Бугарија и Бранковиќ. Начинот на

in the second Bulgarian empire. Such claims are groundless, bearing in mind that at the time of the *Delle Imprese* and the Korenic-Neoric coat of arms, Alexander the Great —and with him Macedonia—were far more frequent names in European literature and cartography than Bulgaria, and probably other Balkan countries. Moreover, even modern Bulgarian heraldic authors who consider Samoil an integral part of Bulgarian state traditions do not associate the lion with him (Војников 2017, 43).

Грбот на Охмучевиќ од надгробна плоча од 1569 г./ Arms of Ohmuzevic on gravestone of 1569

On the contrary, it is quite natural to accept that the Macedonian and Bulgarian arms developed independently. Acovic's claim could only have weight if "Bulgaria" meant a Byzantine theme covering parts of Macedonia and Serbia. But this, of course, again cannot be accepted because of Macedonia's well-known borders, but also the cities within it (Матковски, 1970, 54). However the transposition of the two coats of arms is a fact. With the emergence

of *Delle Imprese* it seems that the question of the reasons for the transposition by Vitezovic arise again. What is confusing is that Vitezovic owned two Illyrian armorials: the Olovo and the Althan. He studied them in the creation of his *Stematographia* and in the Althan armorial he even made corrections to the Latin text for the coat of arms of Macedonia (Палавестра 2010, 90). This infinitely complicates the case.

In conclusion, it can be said that in addition to the *Wappenbüchlein* of Virgil Solis, *Delle Imprese* by Julio Cesare Carpaccio significantly influenced the creation of the Korenic-Neoric armorial, and thus all Illyrian heraldry. There is a solid basis for the belief that the model of the Macedonian land coat of arms from Illyrian heraldry came from the *Delle Imprese*. The same applies to the coat of arms of Bulgaria and Brankovic. The way the blazons are deployed on

којшто се распоредени блазоните на овие грбови ни дава за право да сметаме дека тие имаат различен хералдички развој, а пронаоѓањето на делата со коишто се служи Капачо, како извори недвосмислено ќе го докажат тоа. Во грбовникот на Солис и делото на Капачо се наоѓаат грбовите на седум од десетте илирски земји.

Во европската хералдика, грбот на Македонија се јавува практично истовремено со грбовите на останатите балкански земји. Во своите почетоци, и кај него има нехомогеност што е својствена и за другите јужнословенски грбови, коишто подоцна во илирската хералдика ќе добијат постојан облик. Во тој контекст, илирската хералдика и покрај своите фиктивни темели, содржи доволен дел грбови што се преземени од постар европски хералдички корпус.

these coats of arms allows us to consider them to come from divergent heraldic development, and to find the works that Carpaccio used as sources would prove this unequivocally. In the Solis Armorial and Carpaccio's Armorial we find coats of arms of seven out of ten Illyrian countries.

In medieval European heraldry the coat of arms of Macedonia appeared practically simultaneously with the coats of arms of other Balkan countries. In its beginnings it too had a certain inhomogeneity inherent in the other south Slavic coats of arms that only became permanent in Illyrian heraldry later on. In this context, Illyrian heraldry, despite its fictitious foundations, contains a sufficient number of coats of arms taken from older European heraldry.

БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY

- Ацовић Драгомир М. (2008), *Хералдика и Срби*, Београд: Завод за уџбенике.
- Войников Иван (2011) „Македонија през погледа на хералдиката (XIV-XVIII век)“ - *Херолд*, 3, 2011.
- Войников Иван (2017), *История на българските държавни символи*, Велико Търново: Абагар.
- Динић М. (1966) „Реља Охмучевић - историја и предање“, *Зборник радова Византолошког института IX*, Београд.
- Јоновски Јован (2009), „Грбовите на Македонија“, *Македонски хералд* 3, Скопје: Македонско хералдичко здружение (МХЗ).
- Јоновски Јован (2015), *Симболите на Македонија*, Скопје: Силсонс.
- Нацевски Иван (2015), „Односот помеѓу црвениот и златниот лав во делото „Грбовите на Македонија“ од академик Александар Матковски“, *Македонски Хералд* 9, Скопје: МХЗ
- Нацевски Иван (2016), „Блазон на лавот во припишаните грбови на Александар III Македонски“, *Македонски Хералд* 10, Скопје: МХЗ.
- Матковски Александар (1970), *Грбовите на Македонија*, Скопје: Нова Македонија – ИНИ.
- Палавистра Александар (2010), *Илирски грбовници и други хералдички радови*, Београд: Завод за уџбенике.
- Селовски Клемен (2016), „Од грба Александра Македонског до грба Македоније“, *Оцило* 9-10, Београд: Друштво српских грбоносаца.
- Соловјев Александар (1933) „Постанак илирске хералдике и породица Охмучевић“, *Гласник Скопског научног друштва XII*, Скопље.
- Жефаровић, Х., Т. Месмер (1972) *Стематологија*,

изображеније оружјј илирских (приредио Д. Давидов), Нови Сад.

- Capaccio Giulio Cesare (1592), *Delle imprese trattato in tre libri diviso: Nel primo, del modo di far l'impresa dal qualsiuoglia oggetto, o naturale, o artificioso con nuoue maniere si ragiona -- Nel secondo, tutti ieroglifici, simboli, e cose mistiche in lettere sacre, o profane si scuoprano, e come da quegli cauar si ponno l'impresa -- Nel terzo, nel figurar degli emblemi di molte cose naturali per l'impresa si tratta*, Napoli.
- Clemmensen Steen (2017), *Ordinary of medieval armorials*, Farum.
- Cubiccioiti Francesco (1898), *Vita di Giulio Cesare Capaccio con l'esposizione delle sue opere*, Campagna.
- Čosić Stjepan (2015), *Ideologija rodoslovlja Korjenić - Neoričev grbovnik iz 1595*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povjesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
- Filipović Emir O. (2009), *Grbovnik Virgila Solisa I ilirska heraldika*, Radovi 41, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest.
- Serassi Pierantonio (1785), *La vita di Torquato Tasso scritta dall'Abate Pierantonio Serassi e dal medesimo dedicata all'altezza reale di Maria Beatrice d'Este arciduchessa d'Austria*, in Roma:
- Solovjev Aleksandar (1954), „Prinosi za bosansku I ilirsku heraldiku“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*. Nova serija – Arheologija, 9-10, Sarajevo.
- Vitezović Pavlo Ritter (1702), *Stemmatographiae illyricanae*, Zagreb.
- Voynikov Ivan, „Macedonia from a Heraldic Perspective (14th -18th C.)“, *Herold* 3, 2011.